

**TEZAURUL DE MONEDE HISTRIENE DE ARGINT DE LA KAOLINOVO
(SEC. AL III-LEA A.CHR.)**

*Zhenya Zhekova**
*Mihai Dima***

Cuvinte cheie: *Istros, tezaur, monede de argint, Kaolinovo.*

Keywords: *Istros, hoard, silver coins, Kaolinovo.*

Rezumat: *Autorii prezintă noi informații privind tezaurul de monede histriene de argint descoperit întâmplător în primăvara anului 1965 la Kaolinovo (Regiunea Șumen, Bulgaria), pe baza corespondenței dintre Vasil Haralanov și Todor Gerasimov. Acesta era alcătuit inițial din circa 100 de piese, depuse într-un vas de lut. Conform structurii unui lot de 43 de exemplare care a ajuns temporar în posesia lui V. Haralanov (în 1970), tezaurul de la Kaolinovo se încheie în al doilea sfert al sec. al III-lea a.Chr., fiind cel mai sudic și unul dintre cele mai recente tezaure de monede histriene de argint aflate în zona de nord-est a Bulgariei. Sunt publicate totodată trei piese din aceeași categorie descoperite la Kaolinovo și păstrate la Muzeul Regional de Istorie din Șumen, dintre care una face parte din colecția V. Haralanov și provine din tezaurul prezentat, iar celelalte două au fost depuse de autorități în cursul anului 2018.*

Abstract: *The authors present new information about the hoard of silver coins of Istros discovered in the spring of 1965 at Kaolinovo (Shumen Region, Bulgaria), based on the correspondence between Vasil Haralanov and Todor Gerasimov. This hoard was originally made up of about 100 pieces, deposited in a clay pot. According to the structure of a batch of 43 specimens, which was temporarily in the possession of V. Haralanov (in 1970), the Kaolinovo hoard ends in the second quarter of the 3rd century B.C., being the southernmost and one of the latest Istrian silver coin hoards found in the north-eastern part of Bulgaria. Three coins discovered at Kaolinovo and kept at the Regional Historical Museum of Shumen are also published, one of which is part of the V. Haralanov collection and comes from the mentioned hoard, and the other two were submitted by the authorities in 2018.*

Reunită într-un volum special, care a văzut recent lumina tiparului¹, corespondența de peste 30 de ani dintre Vasil Haralanov și Todor Gerasimov se dovedește a fi o sursă foarte importantă de informații, aducând clarificări și elemente noi privind multe descoperiri, intrate în circuitul științific prin intermediul unor scurte note sau doar amintite ocazional în literatura de specialitate.

* Muzeul Regional de Istorie Șumen.

** Banca Națională a României.

¹ Zhekova 2018.

Este cazul tezaurului de la Kaolinovo (Regiunea Şumen, Bulgaria), menţionat pentru prima dată în cronică dedicată descoperirilor monetare din 1965, unde se consemna doar că V. Haralanov ar fi văzut 28 de „didrahme” emise la Istros provenind din acest tezaur, găsit întâmplător în sat².

Câţiva ani mai târziu, analizând circulaţia monedei histriene de argint în nord-estul Bulgariei, T. Gerasimov vine cu precizarea că, după descrierea lui V. Haralanov, „drahmele” din tezaurul de la Kaolinovo purtau pe revers monogramele X şi Δ³. Prin urmare, se putea trage concluzia că este vorba despre un depozit monetar alcătuit preponderent din piese din prima subgrupă a Grupei a IV-a de emisiuni a cetăţii Istros, în care se găseşte o serie cu sigla Δ în câmp şi monograma X sub delfin⁴.

Coroană dintre cei doi numiştaţi bulgari ne-a rezervat însă o surpriză de proporţii cu privire la acest tezaur, care în realitate este mult mai recent decât s-ar fi crezut⁵. La baza informaţiei publicate în cronică pare să se fi aflat o scrisoare datată 30.06.1965, din care reiese că tezaurul de la Kaolinovo a fost descoperit în primăvara anului 1965 şi că lui V. Haralanov i-au fost promise 28 de piese, dar nu neapărat că le-a şi văzut⁶. Ulterior, acesta se arată nemulţumit de faptul că, în ciuda promisiunilor, a reuşit să vadă, iar apoi să şi achiziţioneze, o singură monedă⁷. Nu ştim dacă este una şi aceeaşi piesă, dar cel mai probabil descrierea greşită a monogramei (X)⁸ l-a indus în eroare pe T. Gerasimov şi a creat confuzie ulterior.

Aşteptarea a luat sfârşit în 1970. Într-o scrisoare datată 01.03.1970 (Pl. I)⁹, V. Haralanov îl informează pe T. Gerasimov că a primit de curând un lot de monede care făceau parte dintr-un tezaur alcătuit din 100 de „didrahme” emise la Istros, depuse într-un vas de lut, descoperit în „Deliormana”¹⁰, în 1960, la 1-2 km sud de Kaolinovo, în punctul numit „Ekkinlik”. Treptat, piesele s-au dispersat, unele fiind topite, altele făcute cadou, doar una dintre ele ajungând în posesia lui V. Haralanov cu câţiva ani în urmă. Recent acesta primise alte 43 de monede, doar puţin circulate, parţial acoperite de o patină verde, care prezentau diferite sigle. V. Haralanov oferă o structură a lotului, ordonând piesele în funcţie de literele / monogramele pe care le-a identificat sub delfin, dar precizând totodată dacă se observă şi un alt simbol în câmp.

În privinţa momentului în care a fost descoperit tezaurul de la Kaolinovo, avem suficiente indicii pentru primăvara anului 1965, data amintită în scrisoarea prezentată mai sus (1960) fiind o modalitate de a spune că este vorba despre anii 1960 sau pur şi simplu o eroare a expeditorului.

Chiar dacă structura nu este foarte exactă, în sensul că pentru unele serii a fost menţionat doar simbolul care apare sub delfin, nu şi cel din câmp, iar alte simboluri se

² Gerasimov 1966, p. 212.

³ Gerasimov 1971, p. 19.

⁴ Dima 2014, p. 42.

⁵ V. Haralanov remarcă într-o scrisoare datată 14.03.1970 că tezaurul de la Kaolinovo este mai recent decât cel de la Razdel (Com. Dulovo, Reg. Silistra); Zhekova 2018, p. 379.

⁶ Zhekova 2018, p. 244.

⁷ Zhekova 2018, p. 244, 245 şi 357.

⁸ Această informaţie se regăseşte în scrisoarea din 12.04.1969; Zhekova 2018, p. 357.

⁹ Zhekova 2018, p. 377.

¹⁰ Denumire turcească dată nord-estului Bulgariei.

regănesc în două sau trei subgrupe diferite, nefiind posibilă clasificarea lor în lipsa ilustrației, este evident că avem de-a face cu un tezaur încheiat în al doilea sfert al sec. al III-lea a.Chr.

Conform celei mai recente clasificări a monedelor de argint de la Istros, cea mai timpurie piesă din lotul descris în scrisoare se încadrează în subgrupa a II-a a Grupei a IV-a, aparținând unei serii foarte rare, cu emblema orașului orientată spre dreapta și cu sigla în câmp-stânga, între coada vulturului și delfin¹¹. Urmează cel puțin cinci exemplare din subgrupa a III-a, dintre care trei cu H / Δ¹², unul cu I / ΑΠ¹³ și unul cu K / T¹⁴. Pentru ultimele două sunt precizate doar simbolurile de sub delfin, probabil din cauza „patinei”, dar acestea nu pot fi confundate. Nu este la fel de sigur dacă cele trei piese cu Δ sub delfin, despre care nu avem și alte detalii, aparțin subgrupeii a III-a¹⁵, a IV-a¹⁶ sau a VII-a¹⁷. Într-o situație similară se găsește și exemplarul cu ΔI sub delfin, care s-ar putea încadra atât în subgrupa a III-a¹⁸, cât și în cea de-a VII-a¹⁹.

Aproape jumătate dintre monede, 21 de exemplare, fac parte din subgrupa a IV-a a aceleiași grupe. Dintre acestea, 14 exemplare de încadrează în grupul de emisiuni cu monograma Ᾱ sub delfin²⁰, iar șapte exemplare în grupul cu monograma Δ̄ sub delfin²¹.

Cele mai recente piese sigure sunt cele trei cu monograma Ᾱ, din subgrupa a V-a²². Având în vedere lipsa emisiunilor cu ΦΥ sub delfin (subgrupa a VI-a)²³, frecvente în descoperiri și în colecții, precum și structura tezaurelor de la Dobrogea (Regiunea Varna, Bulgaria)²⁴, Bălgarka (Regiunea Silistra, Bulgaria)²⁵, Floriile (com. Aliman, jud. Constanța)²⁶ și Dobrogea II²⁷, cele trei monede cu A sub delfin ar trebui să facă parte tot din subgrupa a V-a²⁸. Șase exemplare dintre cele 43 au rămas neprecizate, având simbolurile acoperite de diverse depuneri („patină”).

¹¹ Dima 2014, p. 24, subgrupa II, nr. 2 (pl. IV, nr. 7).

¹² Pick 1898, p. 163, nr. 431.

¹³ Pick 1898, p. 162, nr. 418.

¹⁴ Dima 2014, p. 25, subgrupa III, nr. 20 (pl. VIII, nr. 1).

¹⁵ Dima 2014, p. 24, subgrupa III, nr. 6 (pl. VI, nr. 5).

¹⁶ În această subgrupă se găsesc mai multe variante de piese cu monograma Δ̄, care se poate confunda foarte ușor cu litera Δ, mai ales dacă piesele nu sunt curățate corespunzător.

¹⁷ Dima 2014, p. 26, subgrupa VII, nr. 2 (pl. XX, nr. 5-6).

¹⁸ Dima 2014, p. 25, subgrupa III, nr. 24 (pl. VIII, nr. 5) sau p. 24, subgrupa III, nr. 14-15 (pl. VII, nr. 4), cu sigla Θ în câmp.

¹⁹ Dima 2014, p. 26, subgrupa VII, nr. 1 (pl. XX, nr. 1-4).

²⁰ Pick 1898, p. 161, nr. 417; Dima 2014, p. 25, subgrupa IV, nr. 1-4 (pl. IX-XI). Este posibil ca printre acestea să se numere și exemplare cu o monogramă foarte asemănătoare, dar având un aspect general total diferit, care fac parte din subgrupa a V-a; Dima 2014, p. 26, subgrupa V, nr. 2 (pl. XVIII, nr. 3-4).

²¹ Pick 1898, p. 162, nr. 421 și p. 164, nr. 436; Dima 2014, p. 25, subgrupa IV, nr. 7-9 (pl. XII-XV).

²² Pick 1898, p. 162, nr. 419; Dima 2014, p. 26, subgrupa V, nr. 1 (pl. XVIII, nr. 1-2).

²³ Pick 1898, p. 162, nr. 425; Dima 2014, p. 26, subgrupa VI, nr. 1 (pl. XIX).

²⁴ Dima 2011; Dima 2014, p. 57-62 și pl. XLVI-XLIX.

²⁵ Gerasimov 1965, p. 247 (Brăcima); IGCH 811 (Brâgma); Bačvarov 1988; Dima 2014, p. 63 și pl. L; Bačvarov 2017.

²⁶ Dima 2014, p. 64-66 și pl. LI-LII.

²⁷ Dima 2014, p. 67-68 și pl. LIII.

²⁸ Pick 1898, p. 161, nr. 416 tip gen.; Dima 2014, p. 26, subgrupa V, nr. 3 (pl. XVIII, nr. 5-6). Teoretic, acestea ar putea să aparțină și subgrupeii a VIII-a; Dima 2014, p. 26, subgrupa VIII, nr. 1-3 (pl. XXII-XXIV).

În colecția V. Haralanov, păstrată la Muzeul Regional de Istorie Șumen, se găsește o monedă achiziționată în 1967, cu mențiunea că a fost descoperită la Kaolinovo. Foarte probabil, aceasta este piesa amintită în scrisorile din 12.04.1969 și 01.03.1970, provenind din tezaurul în discuție, în structura căruia se integrează foarte bine din toate punctele de vedere. Este o monedă cu monograma Δ sub delfin, din subgrupa a IV-a, care este puțin circulată și prezintă pe alocuri depuneri de culoare verde.

Av. Două capete masculine, dintre care cel din dreapta inversat.
Rv. ΣTPIH ; vultur pe delfin spre stânga; monograma Δ sub delfin.
AR; $\uparrow\downarrow$; 5,34 g; 17×17,5 mm (Pl. II, nr. 1).
Pick 1898, p. 162, nr. 421.
Muzeul Regional de Istorie Șumen, Colecția „Vasil Haralanov”, nr. inv. 195.

În cursul anului 2018 au fost depuse la Muzeul Regional de Istorie Șumen, de către autorități, mai multe monede, între care se găsesc și două emisiuni histriene de argint provenind de la Kaolinovo. Acestea fac parte din serii care au corespondent în tezaurul găsit în 1965, dar sunt prea uzate pentru a aparține aceleiași descoperiri. Le publicăm în cele ce urmează, cu speranța că investigații viitoare vor aduce mai multe informații despre condițiile în care au ieșit la lumină.

Av. Două capete masculine, dintre care cel din stânga inversat.
Rv. ΣTPIH ; vultur pe delfin spre stânga; I în câmp-dreapta și A sub delfin.
AR; $\uparrow\downarrow$; 4,36 g; 17×18 mm (Pl. II, nr. 2).
Pick 1898, p. 164, nr. 435; Dima 2014, p. 24, subgrupa III, nr. 18.

Av. Două capete masculine, dintre care cel din stânga inversat.
Rv. ΣTPIH ; vultur pe delfin spre stânga; monograma \hat{A} sub delfin.
AR; \rightleftharpoons ; 4,22 g; 18×19 mm (Pl. II, nr. 3).
Pick 1898, p. 161, nr. 417 tip general; Dima 2014, p. 26, subgrupa V, nr. 2.

În prezent, Kaolinovo este cel mai sudic și, probabil, cel mai recent dintre tezaurele alcătuite din monede histriene de argint descoperite în zona de nord-est a Bulgariei. Acesta ar putea face parte dintr-un orizont de teaurizare care se conturează de o parte și de cealaltă a frontierei româno-bulgare, în componența căruia ar mai putea intra depozitele monetare de la Floriile, Bălgarka, Dobrogled și cel denumit convențional Dobrogea II.

Bibliografie / Bibliography

Bačvarov 1988: I. Bačvarov, *Nahodka ot drahmi na Istrija ot S. Bălgarka, Silistrensko*, Numizmatika, 1, 1988, p. 19-24.

Bačvarov 2017: I. Bačvarov, *Nahodka ot drahmi na Istrija ot S. Bălgarka, Silistrensko*, Revers, II, 1, 2017, p. 5-13.

Dima 2011: M. Dima, *A hoard of silver coins of Istros found at Dobrogled (Varna Region)*, Acta Musei Varnaensis, VIII-2, 2011, p. 47-60.

Dima 2014: M. Dima, *The silver coinage of Istros during the Hellenistic period*, Moneta 179, Wetteren, 2014.

Gerasimov 1965: T. Gerasimov, *Monetni sakrovištia namereni v. Balgarija prez 1964 g.*, Izvestija na Arheologiceskija Institut, 28, Sofia, 1965, p. 247-252.

Gerasimov 1966: T. Gerasimov, *Monetni sakrovištia namereni v. Balgarija prez 1965 g.*, Izvestija na Arheologiceskija Institut, 29, Sofia, 1966, p. 211-216.

Gerasimov 1971: T. Gerasimov, *Un trésor de drachmes de la cité d'Histria découvert en Bulgarie*, SCN, 5, 1971, p. 17-19.

Pick 1898: B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 1, Berlin, 1898.

Zhekova 2018: Zhenya Zhekova, *Vasil Haralanov – edin jivot v pisma. Pismata na d-p Vasil Haralanov do prof. Todor Gerasimov*, Veliko Tărnovo, 2018.

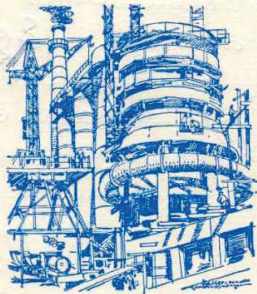
Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Scrisoarea din 01.03.1970, prin care V. Haralanov îl informează pe Todor Gerasimov că a primit 43 de monede histriene din tezaurul de la Kaolinovo.

Plate I. The letter from 01.03.1970, by which V. Haralanov informs Todor Gerasimov that he has received 43 Istrian coins from the Kaolinovo hoard.

Planșa II. 1. Monedă histriană de argint din tezaurul de la Kaolinovo păstrată la Muzeul Regional de Istorie Șumen (colecția V. Haralanov); 2-3. Monede histriene de argint descoperite la Kaolinovo depuse de autorități la Muzeul Regional de Istorie Șumen în anul 2018; 4. Biletul care însoțește moneda histriană din tezaurul de la Kaolinovo păstrată la Muzeul Regional de Istorie Șumen (colecția V. Haralanov).

Plate II. 1. Istrian silver coin from the Kaolinovo hoard kept at the Regional Museum of History Shumen (V. Haralanov Collection); 2-3. Istrian silver coins discovered at Kaolinovo submitted by the authorities to the Regional Historical Museum of Shumen in 2018; 4. The note accompanying the Istrian coin from the Kaolinovo hoard kept at the Regional Museum of History Shumen (V. Haralanov Collection).

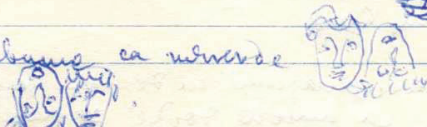



Шутина, 6.III 70.

Според Купков издвојени су и как 24 фебруара из мањег се водени, одне радомаше из се омином. Уз моје брине из доносила части он ружни нежеди он деан. ошмане - Миша Пошорк ре изју 1962. на 1-2 кл. и. юном он с. Касмиоло (Бохинде)

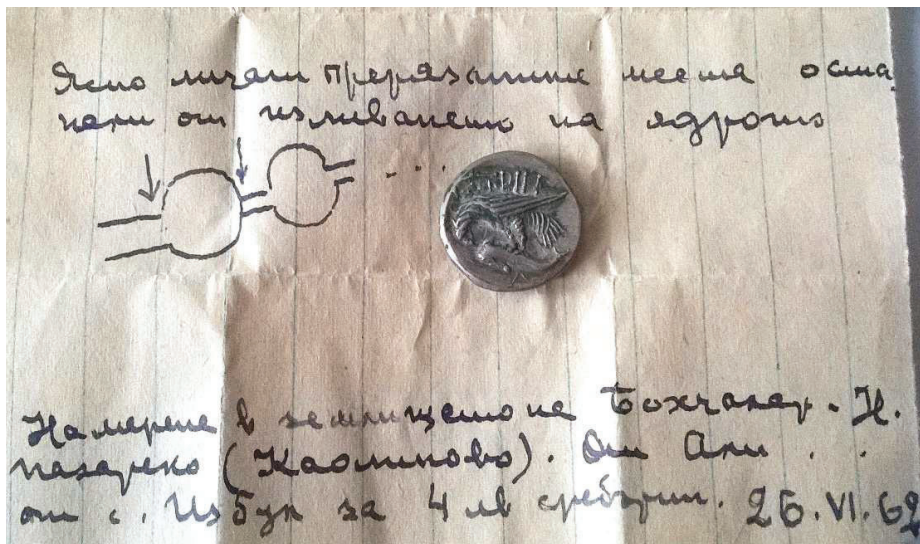
Шутина се планира које 100 мса дидражи не у Успрес, впомент б рини од. Коментено иу фартирми (момим, подаривам). Предм водити иу даводе он тибр едм екземпляр. Сега иу доносила ~~5~~⁴³ мса, мекко цитруларам, онграт покроти с дедене патине, којино са с дражи :

A	пог дидражи	3	дидражи
АП	"	1	
А	"	3	
А	"	14	
Δ	пог дидражи	3	
Δ	" и П под снажката не ора	3	3
ΔI	"	1	
↑	"	7	
T	"	1	
○	с одошмане не дидражи и дидражи и под снажката не ора	2	1
○	с снажи покроти с дедене патине		6

Иа мислем набавити са мислам  , а тупи  мса 43

Сада би се да снажне ре мислам, в којино са планира се како "екимик" (= мислам тибр)

Planşa I.



4

Planşa II.